

na historicko-sociální vývoj Blízkého východu a vede k velmi detailnímu a mnohorozměrnému rozboru geneze současného politického islámu. Snaží se o navazování dialogu napříč jednotlivými obory a teoriemi zabývajícími se danou problematikou a zároveň nás vede ke kladení mnoha zajímavých a podnětných otázek. Což jsou ostatně všechno důvody, proč by si knihu Karla Černého měl přečíst každý společenský vědec.

Jan Kalenda

Horst de la Croix: *Military Considerations in City Planning: Fortifications*. New York: G. Brazillier, 1972, 128 stran.

Co vidí historická sociální věda, když se zahledí svým pohledem, plným oné typické sociologické imaginace, na městský prostor a na architekturu? Nespatří jen různě uspořádané ulice, křižovatky a náměstí, ale může také vidět za nimi se skrývající členění prostoru jako mocenskou techniku, která „ovlivňuje podobu a utváření mezilidských vztahů“ (Barbora Vacková: *Prostor, moc a utopie*. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav 2010, s. 81).

Tato technika se velmi rafinuje a expanduje především v pozdním 17. a 18. století, tedy v době nástupu nového sociálně-disciplinačního paradigmatu, a právě takto nově strukturovaný prostor je pro historickou sociologii zajímavým předmětem zkoumání. (Viz například Michel Foucault: *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000.) Militární architektura hraje v novém způsobu produkce prostoru významnou roli a vojenské inženýrství coby řemeslo, které by samo sebe rádo chápalo jako vědu, se stává demiurgem mnoha ideálních, „utopických“ pevnostních měst, jejichž pravidelná a geometricky ortogonální nebo radiální struktura nemilosrdně a efektivně segmentarizuje, vylučuje a rozděluje – a disciplinuje. Jen se zadíváme skrze sociologickou imaginaci na příklady, které máme doslova za humny – na česká pevnostní města Terezína nebo Josefov.

V českém prostředí se tomuto tématu, tj. ideálním městům, vojenské architektuře a jejich

utopické dimenzi, nevěnuje mnoho autorů. Shora citovaná publikace Barbory Vackové (*Prostor moc a utopie*) tak představuje dílo vcelku výjimečné. V zahraničí panuje situace jiná a práce Horsta de la Croixe *Military considerations in city planning: fortifications*, je moderní klasikou v tomto stylu, k níž lze odkázat každého zájemce o počátky moderní historické dimenze sociálního problému produkce nejen městského prostoru. Kniha sice vyšla v roce 1972, ale stále představuje hodnotnou úvodní přehledovou studii, v našem akademickém prostředí nepříliš známou.

De la Croixova práce je sice útlejší, má pouhých 128 stran, nicméně přináší historický přehled vlivu vojensství na městskou architekturu a produkci sociálního prostoru již od antiky. Stejně jako řada jiných autorů, používá de la Croix jako základní dynamiku svého výkladu onen pohyb pověstného kyvadla poměru mezi útokem a obranou. Každá útočná inovace vyvolala reakci ve fortifikačním umění a později vědě vojenského inženýrství. De la Croixova práce je o to významnější, že vojenskou architekturou a jejím vlivem na produkci prostoru se obvyklí specialisté, od nichž by bylo možné se poučit – to jest kunsthistorici – téměř nezbývají. Autor vidí, že vojenská architektura byla historiky umění chápána spíše jako cosi spadajícího do hájemství empirické vědy – což znamená překvapivě odsunutí stranou něčeho, co od 16. století samo sebe definovalo především jako umění, ostatně mnoho významných umělců bylo zároveň vědci a vojenskými inženýrskými a architektonickými teoretiky – od Leonarda da Vinciho až ke Galileu Galileovi.

Od antických dob až do vrcholného středověku můžeme hovořit o relativní stálosti problematiky, ale pomyslná doba osová nastává na tomto poli až v 16. století, po revolučních efektech vývoje a rutinního používání efektivních palných zbraní na střelný prach. V renesanční Itálii vzniká skutečná fortifikační teorie a věda. Nové čtení římských klasiků jako Vitruvia inspiruje soudobé vojenské inženýry, vojáky a stavitele a generace Pietra Catanea a Vicenta Scamozziho se stává svědkem prudkého rozvoje teoretické práce na téma nejen utilitarizované, racionální militární produkce prostoru v rámci krunýře pevnostního systému obkružujícího

dané město, ale také uvnitř, v samotné městské zástavbě.

Téma vojenského disciplinárního členění prostoru, které je později tak významné pro Michela Foucaulta a další, se rodí ve své plnosti v renesanční Itálii přelomu 15. a 16. století. Koneckonců, k prvnímu v pramenech doloženému užití palných zbraní proti fortifikacím, které pomalu rozpohybovalo ono zmíněné symbolické kyvadlo oscilující mezi převahou obrany nebo útoku, došlo již v roce 1331 právě na italském území, nebo přesněji řečeno ve Furlansku. Vojenští inženýři 16. století ale v tomto směru učinili jeden z klíčových posunů. Francesco di Giorgio, pomyslný otec moderní vojenské architektury, v páté knize svého *Trattato di architettura civile e militare* již kolem roku 1500 píše, že síla pevnosti nezávisí na síle jejích zdí, ale především na kvalitě jejího plánu, její struktury – a to vnější i vnitřní. Di Giorgio je tak první, kdo rýsuje nejen později už zcela pečlivě vyměřený systém navzájem se palbou kryjících bastionů, chránících město – ale také samotné město vnitřní, které strukturuje pomocí radiálního plánu – uprostřed s kulatým náměstím a soustřednými kruhovými segmenty, protínanými paprsky komunikací směřujících ke čtyřem branám.

De la Croix nás provádí souvislostmi tohoto zlomu v produkci městského prostoru, bohatě ilustruje a dokládá genezi toho, co o 200 let později již zcela zapadá do kontextu osvícenského utilitarismu, racionalismu a „despotismu“. Přestože řada dobových autorů, jako například vojenský inženýr Giovanni Battista Belluci, odmítala celkový „holistický“ pohled na nutnost přísně racionalizované produkce prostoru a požadovala, aby se vojenský architekt soustředil pouze na opevnění a město ponechal sobě, příznak disciplinárního přísného členění prostoru se z raně novověké vojenské architektury již nikdy nevytratil. Během první poloviny 16. století, kdy se zejména severní Itálie stala bojištěm, kde se neustále srážely zájmy Říše a francouzské koruny, bylo mnoho měst dobýváno, ničeno a stavěno téměř znovu na zelené louce.

Výrazný impuls k tomuto konání přišel například v roce 1527, kdy byl Řím Klementa VII. vyplněn ve známém Sacco di Roma,

kteří prokázalo beznadějnou zastaralost fortifikací Věčného města. Následně se v letech 1534–1545 v Římě v souvislosti s velkými papežskými fortifikačními projekty setkávalo mnoho nejvýznamnějších vojenských inženýrů a zejména vlivem Antonia Sangalla mladšího a Francesca de Marchiho se onen „holistický“ přístup stal dominantní a pevnou součástí tradice.

Vzhledem k relativní novosti problematiky v českém prostředí, představuje novum i mnoho důležitých děl na toto téma. Objevit po letech De la Croixovu práci bude velmi příhodné pro každého zájemce, pro něhož je důležitý historický sociální pohled na militární souvislosti produkce městského prostoru, zejména v období raného novověku.

Petr Wohlmuth

Marek Jakoubek: *Vojvodovo. Etnologie krajské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2011, 347 str.

V roce 2011 vydalo Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni jako svou 350. publikaci monografii o české krajské obci v severozápadním Bulharsku. Tato obec byla původně založena a obývána českými evangelickými vystěhovalci z rumunského Banátu, kteří se koncem 19. století přesunuli z obce Svatá Helena do Bulharska, kde založili Vojvodovo. Učinili z něj vesnici, jež prosperovala a šla příkladem širokému okolí, a setrvali zde až do přelomu 40. a 50. let minulého století, kdy se pod vlivem historických událostí z valné většiny přestěhovali do tehdejšího Československa (konkrétně na jižní Moravu). Předmluvu ke knize obstaral bulharský etnolog a bohemista Vladimír Penčev a čtenář se z ní dozvídá, že to byl právě on, kdo autora kapitol následujících a také mnohé další badatele po něm ke zkoumání této vystěhovalcké vesnice přivedl a vzbudil o něj zájem. Ten se dokonce v konkrétním případě Marka Jakoubka stal pro jeho další badatelské aktivity určujícím.

Autor sám knihu zahajuje jakousi polemikou s Penčevovým výrokem, který formuloval